

רוזה אאוסלנדר: מילות גשם, מגרמנית:
דינה פון שוורצה, הוצאת "קשב" לשירה
2016, עמ' 112

"הגיע הזמן שגם הקורא הישראלי יזכה להכיר את יצירותיה" כותבת דינה פון שוורצה בפתח דבר, לתרגומה הראשון של מבחר משיריה של רוזה אאוסלנדר מגרמנית לעברית. אאוסלנדר, משוררת יהודייה ילידת צ'רנוביץ (1901-1988), ניצולת שואה, הכותבת בצל תלאות, סבל ואובדן, היתה לאחת היוצרות החשובות בשירה הגרמנית המודרנית במאה העשרים.

מלאכת התרגום לא רק מרחיבה את השכלתנו ומנגישה עבורנו את השירה הנפלאה הזאת, אלא היא מלאכה פורצת דרך, פורצת את גבולות הקהל דובר הגרמנית אל עולם חדש של קוראים, בני עמה של המשוררת, דוברי שפת שיר השירים וירושלים שאליהם היא מתייחסת בשירתה (ירושלים, עמ' 13).

ויותר, ניתן לראות בתרגום מימוש משאלתה של המשוררת ללידה מחדש, לצד הפחד להישכח. כדבריה - "מי יזכר בי כשאלך" (עמ' 108). אך רוזה אאוסלנדר, החיה בסבלותיה בצל איום קיומי פיזי ונפשי, רוצה לחיות, והיצירותיות כדברי ויניקוט בספרו *משחק ומציאות* (עמ' 91), מחברת אותה מחדש למצב של "היות חי" ומצליחה ליצור בה עולם פנימי שלם של סיכוי.

בשיר, 'סיכוי' (עמ' 44) מתואר מעין חזיון של תחיית מתים. היא קוראת: "קום/ מן העפר" קריאה המהדהדת את המשפט "התנערי מעפר קומי שבי" מתוך נבואות הנחמה של ישעיהו (נ"ב, פסוק ב), משפט החוזר גם בפיוט "לך דודי" העוסק בקדושת השבת, בניין ירושלים וקבלת פני הכלה, אולי כמייצגים את צרכיה של המשוררת באמונה, בית קבע ומשפחה.

ההתייחסות של אאוסלנדר למושג הזמן נעה בין התייחסות לזמן אנושי לבין זמן מיתי שבו היא יכולה לעשות כרצונה. הזמן האנושי המוגבל מופיע בשיריה המרגשים על הזקנה, כמו למשל בשיר 'שדרה', שבו היא מהלכת עם "ברל זמן" בכיסה, או בשירים שבהם היא מתארת את חלוף הזמן כ"זמן נופל אל תוך המים" או כ"שנים מומסות הזורמות אל גדות העבר".

בזמן ההשראה ויצירת השיר בחיק השפה ובאמצעות המילה, נשברים חוקי הזמן האנושיים כמו גם חוקי הטבע. מושגי הצעיר והזקן משתנים והמשוררת יכולה לראות עצמה "צעירה בת חמשת אלפים שנה", להישאר ילדה, לחפש את הקמים לתחייה, ללכת דרך קירות ולחצות עננים. "שברתי את כל החוקים" היא אומרת (עמ' 47), ובשיר 'קסם לילה' (עמ' 62) היא מתארת כיצד ניתן "לעשות את הבלתי אפשרי" ומספרת על "דגים שרים".

עשיית הבלתי אפשרי מתרחשת לא רק דרך מטאפורות ההופכות את סדרי העולם על פיהם,

סלפי עם פרנדרו

עולמות

ביום סגריר
הצטלמתי עם החלון
הגבוה ביותר
שנפתח

ספר שירים של פסואה

ואף שפסואה נח מזמן בעפר
ואני עדין מתרוצצת
באי-נחת

הוא יצר עולמות
ואני בקשי משרטטת
עולמון

בצלום דיוקנני
שעשיתי בלחיצה עורת
משהו בזוית המבט

כמו כרך אותנו
יחד

אולי היה זה נצנוץ משאלתי
להפליג בשלל קולות זהיות
על ספינות שירי

איני זקוקה לכל הצ'י
כדי להפיח בי רוח
די בקרע מפרש
שורה אחת

'אבוי לי שאיני כל האנשים וכל המקומות!'

גורי ניר רבים תחבתי בין דפי ספרו
לסמן לי שפע פונוי
אור

*מתוך פרנדרו פסואה 'מה עשיתי מן החיים'.
'אודת נצחון' לונדון, יוני 1914, אלרוי דה קמפוש.

עולמות עולמות נוסעים יחד
אתי ברכבת כל נוסע חידה יקומית
גבר ואשה יושבים מולי מרהיבים
בשחר עורם

הוא עטור צעיף לכן
לה תסרקת צבע קש
פאה או שער מחמץ?
למי רצתה לדמות?
ללידי גאגא? בריז'יט בארדו?

המלאכותי על פי בודליר
אינו חטא כלפי הטבע
כי אם בטוי לעליונות עליו

האין גם זו אמןות -
הבלטת כהותה בהנף בהירות
פזור חלומה בראש חוצות

אפריקה לא לבד
דומה שכל נציגי הכפר הגלובלי
נוסעים במנהרות המטרון קילומטרים
של שני מסחרר

ונהג המונית מהגר טוניסאי
שהסיעני לשדה התעופה
ספר שהוא מאד אוהב

לשוחח עם נוסעיו
לגלות מה
מסתתר בתוכם

כמו לפתח חלון קטן אל הלא נודע
הוספתי ובלבי חשבתי על רבבות החלונות
שישארו סגורים לא רק בפני כסוד
החיים והמות

לא מפוצצת לשכנים את הצורה

ללי ציפי מיכאלי

יש לי קמץ חברים

והמון פייסבוקיסטים

לא מאמינה בפרקטיקות הזויות של בוקובסקי על

מטה וחיים

לובשת בגדים לא מכתמים

יש לי סטיל ספורטיבי ולא רוחניקי

אומרת מה שיש לי להגיד בלי מטפורות ובלי

דמויים

אני ממש בן אדם

אמתי

אמתי עם צרכים וכו'

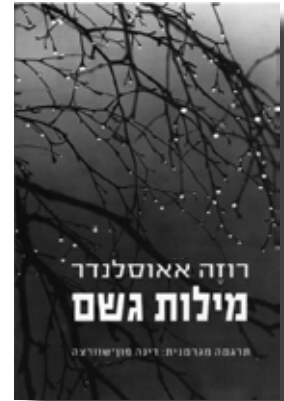
"אומרת מה שיש לי להגיד בלי מטפורות וכלי דימויים" והדברים מזכירים מאוד את רוח שירתו של בוקובסקי כפי שמתארת המשוררת דורית וייסמן במבוא לספר התרגומים שלה מיצירתו, עד שהאצבעות יתחילו לדמם (2002, כרמל) כ"שירה שאין בה מטאפורות ודימויים, וכמובן אין בה חריזה, משקל ומצלול. בוקובסקי הוא משורר מטונימי מובהק... נטייתו של בוקובסקי לכתיבה פשוטה וסירובו לפסיכולוגיטיקה' מסבירים את הכתיבה המטונימית, את העדפת החפצים והתיאורים על פני הסברים" (עמ' 18). הנה כי כן דווקא מה שהוגדר בתחילת השיר כאי-אמונה בפרקטיקות של אותו משורר נודע הופך בהמשכו של השיר למה שנרמה כהשפעה מובהקת.

אלא שהקושי לגשר בין הפערים הללו הוא שטומן בחובו את הפתרון לשיר. כותבת ללי ציפי מיכאלי: "אני ממש בן אדם אמיתי / אמיתי עם צרכים וכו'". הצירוף "בן אדם אמיתי" מתקשר גם הוא ללשון היומיומית, אולי אפילו הריאליטית, מלשון תוכניות הריאליטי הנפוצות במחזורותינו, בהן הרבה פעמים יש דיבור על אדם אמיתי לעומת מי שהוא לא אמיתי, כלומר אדם כן וישר לעומת מי שהוא לא כן ומהלך רכיל. נדמה כי המשוררת שלפנינו מתכוונת לומר לנו שהיא "בן אדם דוגרי", שכותב בדיוק את מה שהוא חושב אלא שאז היא מוסיפה תוספת קטנה להגדרה הזאת, "בן אדם אמיתי עם צרכים וכו'". בנקודה הזאת אפשר לחזור לכותרת השיר ולשאל על הקשר בינה לבין השיר עצמו: "לא מפוצצת לשכנים את הצורה" כלומר לא נכנעת ליצר האנושי להגיב, לנקום, לכעוס, לשבור את מה שלא מוצא חן בעיניך או לצאת נגד עוול שנגרם לך, שומרת על איפוק, "לובשת בגדים לא מוכתמים", כלומר חיה בניגוד לבוקובסקיות של הביבים, שומרת על סטייל, אבל מצד שני מודעת לקו הגבול הדק העובר בין הדברים, בין להיות בן אדם אמיתי ששומר על איפוק מול החברה לבין להיות בן אדם אמיתי שמממש את צרכיו מולה. נקודת המתח הזאת היא אחד המפתחות להבנת ספר שיריה החדש של ללי ציפי מיכאלי בכללותו (חשבו גם על רבי-משמעות השם "מסכת פנים" בהקשר הזה כדבר שניתן לשמר או להסיר), אבל היא גם נקודת מבט אפשרית משלה על החברה הישראלית חמת המזג. למרות שהמשוררת מצהירה על עצמה כמי שאומרת דוגרי את מה שהיא חושבת בשיריה, עדיין ישנו מרחק בינה לבין אותה חברה, מרחק שכולל גם את הביקורת שלה על החברה הזאת על האלימות שבה. ♦

השיר 'לא מפוצצת לשכנים את הצורה' לקוח מתוך ספר השירים הרביעי של המשוררת ללי ציפי מיכאלי (ילידת 1964, גאורגיה, ישראל, תל אביב), מסכת פנים (2015, הוצאת עכשיו, עורך: גבריאל מוקד, עמ' 16). קדמו לספרה זה הספרים שירי ללי (1990, עקד), צייד אותי בוערת (2008, כרמל) והסולנית (2013, עכשיו).

מעניין לעמת בין כותרת השיר לבין השיר עצמו. לכאורה אין קשר ביניהם. בכותרת נעשה שימוש בסלנג ישראלי אלים של פיצוץ צורתו של פלוני במובן של להרביץ לזולתך, לתת לו מכות. הכותרת מצהירה נגד הנהוג האלים הזה. השיר עצמו מציג מעין תעודת זהות של המחברת. מתואר המעגל החברתי שלה תוך כדי שימוש בשפה אינטרנטית מודרנית ("יש לי קומץ חברים והמון פייסבוקיסטים"). מתואר סגנון הלבוש שלה, "סטייל ספורטיבי", נקי, "ולא רוחניקי". בין לבין יש התייחסויות ספרותיות ארס-פואטיות לדברים. מצד אחד המשוררת טוענת כי היא "לא מאמינה בפרקטיקות הזויות של בוקובסקי על מיטה וחיים" ובכך היא מכוונת אל המשורר והסופר האמריקאי הנודע צ'רלס בוקובסקי (1920-1994) ואל תפיסותיו הפרקטיות את המיטה כמקום של זירת האהבה והקילוסין, ההחלטה אם לקום ממנה מדי בוקר אם לאו, הרביצה על גביה, פולחן הזיונים, ואת החיים כמקום של מאבק, שיש להתעקש על קיומם באופן העצמאי ביותר האפשרי בתוך עולם קפיטליסטי שמדכא באמצעות העבודה, למשל, את החופש שלך כאדם. האם ללי ציפי מיכאלי אמנם מתנגדת לכך?

ההתבטאות הארס-פואטית שלה בהמשך השיר דווקא קרובה ברוחה אל רוח הפואטיקה של בוקובסקי. כותבת ללי ציפי מיכאלי כי היא



אלא גם דרך היותן ייצוג של המציאות הפסיכולוגית של המשוררת, שבה המילים והנייר הופכים למה שהם מייצגים ובכך מאפשרים לה הישרדות פסיכולוגית בתנאי חיים של סבל ובדידות.

האופטימיות והתקווה מתאפשרות בשירתה של אוסלנדר דרך כוחה של המילה לשנות סדרי עולם מחד, ומאידך גם ליצור עולם חלופי, שיש בו "מילות שמים" "מילות אדמה" ו"מילות גשם" ובו המשוררת מצליחה לחוות מפגש ממשי באמצעות המילים: "אנו גרים/ מילה במילה" ("מילה במילה, עמ' 90) או "כאילו שישנם/ מילתך, מילתי/ אתה ואני" ("כאילו שישנם, עמ' 89).

אוסלנדר, המתמודדת עם עולם מתפרק וקרעי פרידות כפיות, מוצאת דרך נוספת לשרוד - באמצעות הכתיבה ויצירת בשיריה אחדות בין יבשות ויקומים, אחדות המאפשרת לה להרגיש חלק מגוף גדול ושלם שפצעיו אינם מפרקים אותו. היא כותבת: "להיפצע מכל הפינות/ ולהישאר שלם" ("להישאר שלם, עמ' 75) ומבקשת - כפרפרזה על "כי מעפר אתה ואל עפר תשוב" - להתמזג עם המים ולא עם האדמה ובכך להישאר חיה, בזרימה מתמדת, ללא החשש הנזכר בשיר 'מי' (עמ' 108) שהאדמה תהפוך אותה ותישכה.

"שוב ועשה/ ממני מים/ לזרום אני רוצה/ בנהר/ להישפך/ אל הים" ("שוב' עמ' 111).

רוזה אוסלנדר, משוררת יהודייה, הכותבת בשפה הגרמנית, שהשפה היוותה עבורה רחם אימהית מחד ('שפה', עמ' 53), ורחם מוליד מאידך, בתקופה של שבר ואובדן. בשיר 'תקווה IV' המילה "תקווה" בצירוף "תקווה מיואשת" מנצחת את הייאוש בעצם כתיבת השירה. "מילתי/ שנולדה מייאוש/ בתקווה מיואשת/ שעדיין ניתן לכתוב שירה". ♦

ענת עופר

ענת עופר היא פסיכותרפסטית, אמנית ומשוררת.